

УДК [327+338.2](477+438)

Афанасьєв І. Ю.

ЗМІНИ ОБСЯГУ ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ТОВАРООБИГУ У 1992-2000 рр.: ОСНОВНІ ПРИЧИНИ

У статті розглядаються кількісні зміни, які відбувалися у польсько-українському товарообігові у 1992-2000рр., шляхом зіставлення відповідних показників з аналогічними показниками торгівлі Польщі та України з третіми країнами; встановлено основні причини змін.

Республіка Польща протягом другої половини 90-х років послідовно характеризувалася керівниками української держави як стратегічний партнер. Керівники польської держави також трактували стосунки з Україною як стратегічне партнерство. У цей період президент Л. Кучма неодноразово наголошував на необхідності «еконімізації» міжнародних відносин України, тобто надання першочергової уваги торговельно-економічним аспектам відносин з іншими країнами. Одним з головних показників рівня економічних відносин є обсяг торговельного, і зокрема товарного, обороту. Отже, мета даної праці прослідкувати, як змінювався цей показник польсько-українських відносин протягом 1992-2000 рр. і спробувати визначити причини цих змін.

В українській та польській історіографії, а також у літературі з суміжних з темою статті наукових дисциплін (політологія, міжнародні відносини, економіка України, статистика) немає спеціальних досліджень динаміки польсько-українського товарообігу за період 1992-2000 рр.,

немає цілісного викладу цього аспекту й у працях, тема яких сформульована ширше, як, наприклад, дисертація українського дослідника Д. Горуна [1] чи монографія польської дослідниці Б. Сурмач [2].

Проте в численних працях українських, польських та російських експертів міститься документально підтверджена інформація про причини змін обсягів двосторонньої торгівлі між різними країнами того чи іншого року. У зазначених аналітичних працях істориків, політологів та економістів є певні кількісні дані, яких бракує в статистичних виданнях. Звичайно, найповніше, хоча все таки не в повному обсязі (виходячи з мети нашого дослідження), цю інформацію представлено у польських та українських статистичних джерелах. З них також можна отримати дані, необхідні для порівняння обсягів польсько-українського товарообігу з аналогічними показниками торгівлі України з іншими країнами. Такий порівняльний аналіз, на нашу думку, може підтвердити або спростувати висунуту в цій статті *гіпотезу*: перелік польсько-українських торговельних від-

носин відбувся відповідно до загальних тенденцій розвитку міжнародних економічних відносин регіону Центрально-Східної Європи, а також загальних змін у зовнішньоекономічній політиці Польщі та України щодо більшості сусідніх країн; зміни обсягу польсько-українського товарообігу відбувалися насамперед не внаслідок зосередження зусиль українського уряду на зміцненні торговельних стосунків з Польщею як пріоритетних і не як результат, відповідно, зосередження зусиль польського уряду на збільшенні обсягу торгівлі з Україною.

Для досягнення цієї мети вважаємо за потрібне вирішити такі завдання:

- 1) зібрати та систематизувати кількісні дані з польсько-українського товарообігу 1992-2000 рр.;
- 2) встановити причини змін обсягів польсько-українського товарообігу;
- 3) порівняти отримані дані з аналогічними кількісними показниками та причинами змін товарообігу України і Польщі з третіми країнами.
- 4) зробити висновки про правильність/хибність нашої гіпотези.

Наприкінці 1994 - у 1995 рр. надзвичайно прискорилися темпи зростання українсько-польського торговельного обороту. За польською статистикою, обсяг двосторонньої торгівлі у 1992 р. становив 275,4 млн дол., у 1993 р.- 388,4 млн, у 1994 р.- 485,3 млн; у 1995 р. обсяг українсько-польської торгівлі зріс удвічі й становив 1033,4 млн дол. [3].

Але зростання польського зовнішньоторговельного обороту відбувалося не лише з Україною. Наприклад, польський експорт до Росії з 645 млн дол. у 1993 р. збільшився до 919 млн дол. у 1994 р., а в 1995 р.- до 1274 млн дол. Загальний обсяг польського експорту у 1994 р. виріс на 25 %, порівняно з попереднім, а в 1995 р.- на 35 %. Загальний обсяг польського імпорту в 1994р. виріс на 12 %, а в 1995 р.- на 39 % [4]. Обсяги товарообігу Польщі з іншими, крім України, державами у 1994-1998 рр. збільшувалися в середньому на 15 % щорічно [5]. Якщо у 1996 р. обсяг українсько-польської торгівлі становив 1392 млн дол., то у 1997 р.- 1622 млн [6].

Однією з основних причин зростання польсько-українського товарообігу було загальне економічне піднесення у Польщі; завдяки швидко проведеній приватизації та деяким іншим урядовим діям почалося економічне зростання, темпи якого прискорювалися з кожним роком [7], а в середині 90-х років стали навіть рекордними. У 1989 р. частка приватного сектору в польській

економіці становила лише 29 %, у 1991 -42 %, а в 1993 р.- понад 60 %. Кількість приватних сільськогосподарських підприємств збільшилася з 15 тис. у 1990 р. до 1,6 млн у 1993 р. Польський уряд здійснив також низку кроків, спрямованих безпосередньо на збільшення польського експорту; експортна стратегія була однією з важливих складових «плану Бальцеровича» [8].

У середині 90-х років товарообіг України з іншими західними сусідами - насамперед з Угорщиною та Румунією, також зростав [9]. Тому вважаємо, що успіхи розвитку українсько-польських відносин у середині 90-х років не можна приписувати переважно діяльності українського посольства у Варшаві та польського в Києві, а також відповідних територіальних відділів у центральних офісах міністерств і відомств обох країн. Розгортання двостороннього співробітництва було частиною домінуючої тенденції у відносинах країн СЦЄ, результатом перебудови міжнародних економічних зв'язків у регіоні на нових засадах, розвитку приватного сектору в національних економіках постсоціалістичних країн, створення на початку 90-х років нових правових засад міжнародного співробітництва між цими країнами.

За даними польського Інституту кон'юктур і цін, у 1999 р. Україна посідала десяте місце за збутом польської продукції, хоча за кілька років до того - четверте; у перших двох кварталах 1999 р. експорт Польщі в Україну дорівнював сумі 492 млн дол. США; це становило лише 55 % польського експорту в Україну відповідного періоду 1998 р.; зменшився також польський імпорт з України, але не так істотно, як експорт [10].

За даними Міністерства зовнішніх економічних зв'язків і торгівлі України (другої половини 1999 р.), експорт українських товарів до Польщі за перше півріччя 1999 р. становив близько 115 млн дол. США, що було майже на 42 млн дол. США (або на 27 %) менше, ніж за аналогічний період 1998 р. Експорт польських товарів до України за перше півріччя 1999 р. становив близько 128 млн дол. США, що було на 47 % менше, ніж за аналогічний період 1998 р. [11].

Основною причиною зменшення надлишку в польському товарообміні польський експерт Ю. Біскуп з Інституту кон'юктур і цін [12] вважав загострення кризи української економіки внаслідок кризи в Росії. Перешкодою для розвитку польсько-української торгівлі стало й обмеження для українських підприємств у доступі до закордонної валюти. Український уряд ввів обов'язковий

продаж частини валютної виручки. Це зменшило можливість імпорту, в тому числі з Польщі, Негативний вплив на торгівлю мала також значна девальвація гривні [13].

На думку інших польських експертів, наприкінці 1998 р. товарообіг між Польщею та Україною становив 1,46 млрд дол. США. За перше півріччя 1999 р. торговельний оборот зменшився, у порівнянні з аналогічним періодом 1998 р., на 48 %. На загальне зниження вплинули, на думку польських експертів, такі фактори, як девальвація гривні, що призвело до подорожчання польських товарів на внутрішньому ринку, конкуренція порівняно дешевих російських товарів (у рубля девальвація була вища, ніж у гривні), а також зниження попиту української економіки на імпорт внаслідок погіршення економічної кон'юнктури; негативно позначилися й загальні зміни у світовій економіці, спричинені азійською та російською банківськими кризами [14]. Подібні погляди на причини зниження товарообігу висловив польський експерт Р. Станішевський, додавши, що негативно вплинуло також затягування українських ринкових реформ [15].

Російську кризу назвав головною причиною падіння польсько-українського товарообігу посол РП в Україні Є. Бар у листопаді 1999 р.: «Особливо криза зачепила східну частину Польщі і, звичайно, Україну. Відновити колишні обсяги одразу не вдається. До того ж наше прагнення до збільшення товарообігу гальмують іноді певні труднощі, зокрема це стосується митного контролю, необґрунтованих податків та ін.» [16].

Зниження обсягів зовнішньої торгівлі товарами у 1999 р. відбулося не лише у польсько-українських відносинах. У 1999 р. загальний український експорт товарів та послуг скоротився, порівняно з 1998 р., з 17,6 млрд дол. до 16,2 млрд дол., а обсяги імпорту зменшилися з 18,8 млрд дол. у 1998 р. до 15,2 млрд дол. у 1999 р. [17]. З польського боку, загальний експорт Польщі до країн СНД у 1999 р. був на 1,4 млрд дол. нижчий, ніж у 1998 р. і на 2,1 млрд дол. нижчий, ніж у 1997 р. [18]. Отже, можна зробити висновок, що причинами зменшення польсько-українського торговельного обороту були знову ж таки насамперед об'єктивні чинники, а представники посольств і торговельних місій - польські в Україні та українські у Варшаві, а також відповідні територіальні відділи в міністерствах закордонних справ та міністерствах і управліннях зовнішньоекономічного співробітництва України і Польщі працювали не гірше за їхніх колег, які відповідали за співпрацю з іншими державами та регіонами.

У 2000 р. ситуація у сфері польсько-української торгівлі товарами стала змінюватися на краще. На IV українсько-польському економічному форумі в червні 2001 р. президент Л. Кучма заявив, що, незважаючи на труднощі, обсяг товарообігу між Польщею та Україною у 2000 р. збільшився порівняно з 1999 р. на 36 % [19]. Загальний обсяг польсько-української торгівлі збільшився, за даними міністерства економіки Польщі, на 26,9 % і становив 1273,8 млрд дол. [20].

Слід зазначити, що обсяги товарообігу Польщі у 2000 р. збільшилися й у відносинах з іншими країнами. Загальний обсяг експорту Польщі у 2000 р. виріс, порівняно з 1999 р., на 15,5 %, імпорт - на 6,6 % [21].

Загальна тенденція української зовнішньої торгівлі була подібною; за даними Держкомстату, обсяг експорту українських товарів у 1999 р. становив 11581,6 млн дол. США, а в 2000 р. - вже 14572,5 млн дол.; обсяг імпорту, відповідно, - 11846,1 та 13956 млн дол. [22]; таким чином, обсяг експорту збільшився на 25,8 %, обсяг імпорту - на 17,8 %.

Враховуючи, що питома вага торгівлі з Україною в загальному обсязі польського зовнішнього товарообігу була незначною, залишається припустити, що вирішальними причинами зростання польсько-української торгівлі товарами були загальні тенденції в зовнішньоекономічній діяльності Польщі та України у 1999-2000 рр., зміна кон'юнктури на світовому товарному ринку.

Таким чином, наша гіпотеза підтверджується. Зміни обсягів польсько-українського товарообігу в 1992-2000 рр. були віддзеркаленням і частиною загальних тенденцій зовнішньої торгівлі Польщі та України, внутрішньоекономічних ситуацій в цих країнах, результатом широкомасштабних економічних трансформацій у СЦЄ та змін кон'юнктури на світовому товарному ринку; зміни обсягу товарообігу були переважно результатом політики урядів Польщі та України щодо усієї сукупності зовнішніх партнерів, ніж результатом цілеспрямованої активної реалізації декларацій про польсько-українське партнерство.

Обсяг статті не дозволяє додати до аналізу кількісних характеристик товарообігу розгляд товарної структури та балансу польсько-української торгівлі, а також залучити ширший матеріал для порівняння цих показників з аналогічними показниками торгівлі України й Польщі з третіми країнами. На підставі такого розширеного розгляду можна було б досить точно оцінити ступінь відповідності декларацій про стра-

тепчне партнерство реальним діям глав держав та урядів України й Польщі. Більш докладне висвітлення цієї проблематики може сприяти не лише історіографічному вивченню польсько-українського партнерства останнього десятиліт-

тя ХХ ст., а й практичній роботі українських державних структур, а також громадських і комерційних організацій, які безпосередньо включені у польсько-українські економічні та політичні відносини.

1. Горун Д. О. Українсько-польські відносини (1991-1997 рр.): Дис. ... канд. істор. наук / Одеський державний університет ім. Т. І. Мечникова.- Одеса, 1999.- 182 с. Бібліографія: с. 157-175.
2. Surmacz B. Współczesne stosunki polsko-ukraińskie: Polityczna analiza traktatu o dobrym sąsiedztwie.- Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2000.- 267 s.
3. Matusiak M. Wzajemne korzyści // Nova Europa.- 1997.- 18 mar.- S. 14.
4. Добровичинський М. Внутренні і міжнародні обумовленості польсько-російських відносин // Диалог.-1996.- № 9.- С. 69.
5. Польща - твій діловий партнер / Інститут кон'юнктури і цін зовнішньої торгівлі.- Варшава, 2001.- С. 142.
6. Olszanski T. A. Relations with Ukraine // Yearbook of Polish foreign policy / Administrative and Maintenance Services, Ministry of Foreign Affairs / Ed. by B. Wzimirski.- Warsaw, 1998.- S. 161.
7. Добровичинський М. Вказ. праця.- С. 71; Соколенка С. І. Сучасні світові ринки та Україна.- К.: Демос, 1995.- С. 91.
8. Там само.
9. Макаров С. Київ поступається «українським питанням» Заходу і Росії? // День.- 2000.- 25 лютого.- С. 3.
10. Почтар-Шерба Є. Стратегічне партнерство України і Польщі у сфері економіки менш помітне, аніж у політичній // Час.- 2000.- 28 січня.- С. 5.
11. Поточний архів Управління торгівельно-економічних зв'язків з країнами Європи МЗЕЗІТ України.- Сучасний стан та перспективи розвитку торговельно-економічного та науково-технічного співробітництва України з Республікою Польща (довідка, 1999 р.).
12. Почтар-Шерба Є. Вказ. праця.
13. Поточний архів Управління торгівельно-економічних зв'язків з країнами Європи МЗЕЗІТ України.— Сучасний стан та перспективи розвитку торговельно-економічного та науково-технічного співробітництва України з Республікою Польща (довідка, 1999 р.).
14. Біттнер О. Бізнес не чекає хорошої погоди // Урядовий кур'єр- 1999- 19 жовтня.- С. 2.
15. Staniszewski R. Gospodarka i interwencjonizm w warunkach kryzysu ukraińskiego // Studia i Materiały Centrum Badań Wschodnich Uniwersytetu Warszawskiego / Red naukowy M. Dobrocziński.- Warszawa, 1999.- S. 71.
16. Бар Е. Мы готовы поделиться опытом // Деловая Украина- 1999-26 ноября.- С. 1.
17. Кириченко О., Кавас І., Ятченко А. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності.-К.: Вид. дім «Фінансист», 2000.- С. 590.
18. Mrożczek W. Handel Polski z krajami WNP w 1999 r. // Zagraniczna polityka gospodarcza i handel zagraniczny Polski 1999-2000 / Redakcja naukowa i koordynacja Prof. Dr. Hab. Juliusz Kotyński / Instytut Konjunktur i Cen Handlu Zagranicznego- Warszawa, 2000.- S. 83.
19. Рыжков В. Сигналы из Днепропетровска // www.day.kiev.ua/rus/2001/98/1-page/lpl.htm.
20. Surmacz B. Współczesne stosunki polsko-ukraińskie: Polityczna analiza traktatu o dobrym sąsiedztwie- Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2000.- S. 178.
21. Польща - твій діловий партнер / Інститут кон'юнктури і цін зовнішньої торгівлі.- Варшава, 2001.- С. 42.
22. Статистичний щорічник України за 2000 рік / За ред. О. Г. Осауленка.- Державний комітет статистики України, 2001.- С. 276.

/ . Afanasyev

THE CHANGES OF POLISH-UKRAINIAN GOODS TRADING (1992-2000): THE MAIN CAUSES

The article considers the changes of Polish-Ukrainian goods trading (1992-2000). The causes of these changes are investigated with the help of comparative analysis. It is proved, that the changes of Polish-Ukrainian goods trading were determined mostly by general tendencies of Polish and Ukrainian economic policies as well as by general economic transformations in Central-Eastern Europe.